

ONVERSNEDEN CHRISTENDOM

Woord vooraf

De inhoud van dit boek is eerst voor de radio uitgesproken en vervolgens gepubliceerd in drie boekjes met de titels *Broadcast Talks* (1942), *Christian Behaviour* (1943) en *Beyond Personality* (1944). In de gedrukte versie voegde ik hier en daar iets toe aan wat ik voor de microfoon had gezegd, maar verder bleef de tekst vrijwel ongewijzigd. Een radio-‘praatje’ moet zo veel mogelijk lijken op gewoon praten, vind ik; het moet niet klinken als een voorgelezen tekst. Daarom had ik in mijn praatjes alle samentrekkingen en alle spreektaal-uitdrukkingen gebruikt die ik ook bij de normale conversatie gebruik. In de gedrukte versie schreef ik *don't* en *we've* in plaats van *do not* en *we have*. En overal waar ik voor de radio met mijn stemgeluid nadruk had gelegd op een belangrijk woord, liet ik dat woord cursief drukken. Ik neig er nu toe dit als een vergissing te zien – een ongewenste kruising tussen spreken en schrijven. Een spreker moet variaties van stemgeluid gebruiken omdat zijn medium zich daar van nature toe leent, maar een schrijver moet niet voor datzelfde doel cursivering gebruiken. Hij heeft andere middelen om de sleutelwoorden eruit te laten springen, en die moet hij gebruiken. In deze editie heb ik de samentrekkingen uitgeschreven en de cursivering meestal vervangen door een andere constructie van de desbetreffende zinnen; maar hopelijk zonder iets te veranderen aan de ‘populaire’ of ‘gemeenzame’ toon die steeds mijn bedoeling was. Ik heb ook passages toegevoegd en geschrapt waar ik meende een bepaald deel van mijn onderwerp nu

beter te begrijpen dan tien jaar geleden, of waar ik wist dat de oorspronkelijke versie door andere mensen verkeerd begrepen was. De lezer zij gewaarschuwd dat ik geen hulp bied voor wie aarzelt tussen twee christelijke 'denominaties'. U krijgt van mij niet te horen of u anglicaans, methodistisch, presbyteriaans of rooms-katholiek moet worden. Ik ga daar opzettelijk aan voorbij (zelfs de zojuist gegeven opsomming staat in alfabetische volgorde). Waar ik zelf sta, daarover hoeven we niet geheimzinnig te doen. Ik ben een heel gewone leek in de Engelse Kerk, niet bijzonder 'hoog-' en niet bijzonder 'laag-kerkelijk' en ook verder niets in het bijzonder. Maar in dit boek probeer ik niemand tot mijn eigen standpunt over te halen. Al zolang ik christen ben denk ik dat ik mijn niet-gelovige medemens geen betere, wellicht ook geen andere dienst kan bewijzen dan het uitleggen en verdedigen van het geloof dat bijna alle christenen van alle tijden met elkaar gemeen hebben. Dit denk ik om verschillende redenen. Ten eerste gaan de vragen die scheiding brengen tussen christenen vaak over diepe theologische of zelfs kerkhistorische kwesties, waarmee behalve echte experts niemand zich zou moeten bezighouden. Ik zou daarmee ver buiten mijn boekje gaan – ik zou veeleer zelf hulp nodig hebben dan anderen kunnen helpen. En ten tweede moeten we, denk ik, erkennen dat een bespreking van deze twistpunten op geen enkele manier zal bevorderen dat buitenstaanders het christelijk geloof omhelzen. Zolang we over die dingen praten en schrijven, is er veel meer kans dat zij zich van ieder christelijk kerkgenootschap afzijdig houden dan dat ze zich bij het jouwe zullen voegen. Onenigheden moeten we nooit ter sprake brengen buiten de kring van wie al tot het geloof zijn gekomen dat er één God is en dat Jezus Christus zijn enige Zoon is. Ten slotte kreeg ik de indruk dat er al veel meer en betere schrijvers bezig waren met deze controversiële zaken dan met het ver-

dedigen van wat Baxter noemt *mere Christianity* – ‘onversneden’ christendom. De frontlinie leek daar waar ik het best kon dienen tevens dunner dan elders te zijn. Als vanzelf ging ik daarop af.

Voor zover ik weet waren dat al mijn beweegredenen, en ik zou het plezierig vinden als er geen wilde conclusies werden getrokken uit mijn stilzwijgen over bepaalde twistpunten.

Dit stilzwijgen hoeft bijvoorbeeld niet te betekenen dat ik zelf geen standpunt inneem. Soms doe ik dat inderdaad niet. Er spelen tussen christenen wel vragen waarop volgens mij het antwoord ons niet gegeven is. Op enkele daarvan zal ik het antwoord misschien nooit weten; als ik, zelfs in een betere wereld, die vragen stelde, dan zou ik (voor zover ik zie) wellicht het antwoord krijgen dat een veel grotere vraagsteller al eens kreeg: ‘Wat gaat het u aan? Volg gij Mij.’ Maar er zijn ook kwesties waarin ik wel degelijk een standpunt heb, terwijl ik er toch over zwijg. Want ik gaf hier geen exposé van iets dat ik ‘mijn geloof’ zou kunnen noemen, maar van het ‘onversneden’ christelijke geloof, een geloof dat is wat het is en was wat het was lang voordat ik geboren werd, ongeacht of het mij wel of niet bevalt.

Sommige mensen trekken ongegronde conclusies uit het feit dat ik over de Heilige Maagd Maria niets anders zeg dan wat beleden wordt met de maagdelijke geboorte van Christus. Maar is de reden waarom ik dat doe dan niet duidelijk? Door meer te zeggen dan dat zou ik mij meteen op uiterst controversieel terrein begeven. En er bestaat tussen christenen geen strijdpunt waarmee je voorzichtiger moet omgaan dan met dit. De rooms-katholieke overtuigingen op dit punt gaan niet alleen gepaard met de hartstocht die bij iedere oprechte religieuze overtuiging gebruikelijk is, maar (heel vanzelfsprekend) ook met het bijzondere en als het ware ridderlijke gevoel dat een man heeft wanneer de eer van zijn moeder of van zijn geliefde op het spel staat. Het is erg moeilijk

op dit punt andersdenkend te zijn op een manier die voor hen niet zowel ploertig is als ketters. En omgekeerd roept de protestantse overtuiging die hier tegenover staat gevoelens op die recht naar de wortels van iedere vorm van monotheïsme gaan. Radicale protestanten zien het onderscheid tussen Schepper en schepsel (hoe heilig dat schepsel ook moge zijn) in gevaar komen; ze zien het polytheïsme weer de kop opsteken. Vandaar dat je op dit punt zo moeilijk andersdenkend kunt zijn op een manier die voor hen niet nog erger is dan ketters – heidens. Als er één onderwerp geschikt is om een boek over ‘onversneden’ christendom te doen mislukken – als er één onderwerp is waar je als lezer niets aan hebt wanneer je nog niet gelooft dat de zoon van deze maagd God is – dan is het dit.

Merkwaardig genoeg kun je uit het feit dat ik over twistpunten zwijg niet eens opmaken of ik ze wel of niet van belang vind. Want dat is nu juist een van de twistpunten. Een van de dingen waarover christenen het met elkaar oneens zijn is het belang van hun onenigheden. Beginnen er twee christenen van verschillende denominaties met elkaar te discussiëren, dan duurt het meestal niet lang of een van beiden vraagt of een bepaalde zaak ‘nu eigenlijk wel aan de orde is’, waarop de ander dan zegt: ‘Wel aan de orde? Kom nou, dit is de spil waar alles om draait.’

Al het voorgaande dient alleen om duidelijk te maken wat voor soort boek ik heb geprobeerd te schrijven, en absoluut niet om de verantwoordelijkheid voor mijn eigen overtuigingen te verdoezelen of uit de weg te gaan. Daar hoeven we, zoals ik al zei, niet geheimzinnig over te doen. Om met Uncle Toby te spreken: ‘Ze staan in het *Common-Prayer Book* te lezen.’

Het grote gevaar was dat ik eigenaardigheden van de Engelse Kerk of (erger nog) van mijzelf als algemeen-christelijk zou presenteren. Ik probeerde mij hiertegen in te dekken door het ma-

nuscript van wat nu het tweede gedeelte is naar vier kerkelijke voorgangers te sturen (anglicaans, methodistisch, presbyteriaans en rooms-katholiek) met het verzoek om kritiek. De methodist vond dat ik niet genoeg had gezegd over Geloof, de rooms-katholiek dat ik een beetje te ver was gegaan waar ik het belang van theorieën over de Verzoening relativeerde. Verder waren we het alle vijf met elkaar eens. De andere delen heb ik niet op die manier laten doorlichten, want de verschillen van inzicht die hier tussen christenen kunnen opduiken zouden verschillen zijn tussen individuen of denkrichtingen, en niet tussen denominaties. Voor zover ik het beoordelen kan aan de hand van recensies en van de talloze brieven die ik ontving, is dit boek, hoe gebrekkig ook in andere opzichten, in elk geval geslaagd als uiteenzetting van een gemeenschappelijk, akkoord bevonden, centraal, ofwel 'onversneden' christelijk geloof. Het zou daarom misschien iets kunnen betekenen als bestrijding van de gedachte dat je door de twistpunten te vermijden alleen maar een vage, bloedeloze grootste gemene deler overhoudt. De g.g.d. blijkt niet alleen iets positiefs, maar iets prikkelends te zijn. Hij is van alle niet-christelijke overtuigingen gescheiden door een afgrond waarmee zelfs de grootste tegenstellingen binnen het christendom niet te vergelijken zijn. Mocht ik geen directe bijdrage tot hereniging hebben geleverd, dan heb ik misschien toch duidelijk gemaakt waarom die hereniging er zou moeten komen. Ik heb in elk geval weinig gemerkt van het legendarische *odium theologicum* bij overtuigde leden van verschillende kerkgenootschappen. Vijandigheid kwam ik meer tegen bij randfiguren zowel binnen als buiten de Engelse Kerk, mensen die zich niet bepaald gebonden weten aan een kerkgenootschap. Hier gaat voor mij een merkwaardige troost van uit. Juist het centrum van elk genootschap, waar haar trouwste kinderen zich ophouden, zit het dichtst bij dat van alle

andere genootschappen – in de geest zo niet in de leer. En dit doet vermoeden dat er in elk van die centra iets zit, of Iemand zit, die niettegenstaande alle variatie van overtuiging, alle karakterverschillen, alle herinnering aan wederzijdse vervolging, met dezelfde stem spreekt.

Tot zover over mijn lacunes in de leer. In het derde deel, dat over ethiek gaat, heb ik ook een paar dingen stilzwijgend overgeslagen, maar om een andere reden. Sinds de tijd dat ik als infanterist diende in de Eerste Wereldoorlog heb ik altijd een hekel gehad aan lieden die zelf buiten schot blijven en intussen de mensen aan het front tot hun plicht roepen. Zo komt het dat ik niet graag veel over zonden zeg waartoe ik zelf geen verleiding voel. Ik denk dat er geen mens is die alle verleidingen ondergaat. Het geval wil dat de neiging waardoor mensen tot gokken overgaan bij mij ontbreekt; en hier moet ik ongetwijfeld voor betalen met een gebrek aan de goede neiging waarvan die slechte een uitwas of ontaarding is. Ik voelde me daarom niet bevoegd om advies te geven over toelaatbare en niet-toelaatbare vormen van gokken – als er een toelaatbare vorm bestaat, want zelfs dat meen ik niet te weten. Ook heb ik niets gezegd over geboorteregeling. Ik ben geen vrouw en zelfs niet getrouwd, en ook geen priester. Ik vond dat het niet aan mij was iets stelligs te beweren over vormen van leed, gevaar en opoffering die mijzelf niet kunnen raken; ik heb ook geen herderlijk ambt dat mij hiertoe verplicht. Veel grotere bezwaren zou men kunnen hebben – en zijn ook naar voren gebracht – tegen mijn gebruik van het woord *christen* in de betekenis van ‘iemand die de algemeen-christelijke leer onderschrijft’. Zo wordt mij gevraagd: ‘Wie bent u dan wel, dat u een regel opstelt om uit te maken wie er christen is en wie niet?’ – of: ‘Zouden er niet heel veel mensen zijn die niet in deze leer kunnen geloven maar die veel meer waarlijk christen zijn, de

geest van Christus veel dichter benaderen dan sommige mensen die wel geloven?’ Dit bezwaar is in zekere zin heel terecht, heel welwillend, heel spiritueel, heel fijngevoelig. Het is alles wat mooi en aardig is, behalve bruikbaar. Je kunt de taal nu eenmaal niet gebruiken (zonder rampen te veroorzaken) op de manier waarop mensen met dit bezwaar het doen. Ik zal proberen dit duidelijk te maken met de geschiedenis van een ander, veel minder belangrijk woord.

Het woord *gentleman* duidde oorspronkelijk op iets herkenbaars: iemand met een familiewapen en met enig grondbezit. Wanneer je iemand ‘een *gentleman*’ noemde, dan was dat geen compliment; je maakte alleen maar melding van een feit. Als je zei dat iemand niet ‘een *gentleman*’ was, dan was dat geen belediging; je verstreekte informatie. Het had niets tegenstrijdigs wanneer je zei dat Piet een leugenaar en een *gentleman* was, net zomin als wanneer je tegenwoordig zou zeggen dat Jan een dwaas is en doctorandus. Maar toen kwamen er mensen die de – o zo terecht, welwillende, spirituele, fijngevoelige, zo alles behalve bruikbare – opmerking maakten: ‘Ja maar waar het bij een *gentleman* om gaat is toch niet het wapenschild en het grondbezit, maar zijn gedrag? De ware *gentleman* is toch zeker hij die zich gedraagt zoals het een *gentleman* betaamt? In die zin is Klaas toch veel meer een *gentleman* dan Piet?’ Ze bedoelden het goed. Eerbiedwaardig en hoffelijk en dapper zijn is natuurlijk veel belangrijker dan het bezit van een familiewapen. Maar het is niet hetzelfde. Erger nog: het is niet iets waar iedereen hetzelfde over denkt. Iemand in deze nieuwe, beschaafde betekenis aanduiden als *gentleman* dient in feite niet meer om informatie over iemand te verstrekken maar om hem te prijzen. Zeggen dat iemand géén *gentleman* is, dient alleen nog maar als belediging. Als een woord niet meer als omschrijving dient en alleen nog maar als loftuiting, dan ver-

telt het je geen feiten meer over de bedoelde zaak; het vertelt je alleen iets over de houding van de spreker tegenover die zaak. ('Lekker' eten betekent slechts eten dat de spreker lekker vindt.) Is de aanduiding 'een *gentleman*' eenmaal uit haar grove, objectieve oude betekenis wegverfijnd en -vergeestelijkt, dan duidt zij op niet veel anders meer dan op iemand die bij de spreker in de smaak valt. Vandaar dat *gentleman* nu een nutteloos woord is. We hadden al een heleboel loftuitingswoorden, dus daar hadden we dit niet voor nodig; maar als iemand het nu (bijvoorbeeld in een geschiedenisboek) in de oude betekenis wil gebruiken, kan dat alleen nog maar met toelichtingen. Voor dat doel is dit woord nu verknoeid.

Als we toelaten dat de mensen de betekenis van het woord *christen* beginnen te vergeestelijken en beschaven – of misschien noemen ze het wel 'verdiepen' – dan zal ook dit woord snel zijn nut verliezen. In de eerste plaats zullen de christenen zelf er nooit iemand mee kunnen aanduiden. Het is niet aan ons, te zeggen wie er ten diepste wel of niet de geest van Christus benadert. We kunnen niet in het hart van mensen kijken. We kunnen er niet over oordelen; het is zelfs verboden te oordelen. Het zou ontzaglijk arrogant zijn te zeggen dat een gegeven persoon wel of niet een christen is in deze beschaafde betekenis. En een woord waar je niets mee kunt aanduiden is natuurlijk niet erg bruikbaar. En de niet-gelovigen – ongetwijfeld zullen zij dit woord vrolijk in de beschaafde betekenis gebruiken. In hun mond wordt het gewoon een loftuitingswoord. Noemen ze iemand een christen, dan bedoelen ze dat ze die persoon een goed mens vinden. Maar zulk woordgebruik is dan geen verrijking van de taal, want we hebben al het woordje *goed*. Intussen is het woord *christen* verknoeid voor ieder mogelijk nuttig doel.

We moeten ons daarom houden aan de oorspronkelijke, voor de hand liggende betekenis. De benaming *christen* werd het eerst

gebruikt in Antiochië (Handelingen 11:26) voor ‘de discipelen’, voor hen die het onderwijs van de apostelen aannamen. Deze aanduiding wordt beslist niet gereserveerd voor degenen die alles uit dit onderwijs haalden wat erin zat. Zij wordt beslist niet uitgebreid tot degenen die in een beschaafde, geestelijke, innerlijke zin ‘de geest van Christus veel dichter benaderden’ dan de wat minder geslaagde discipelen. Dit is geen theologische of ethische kwestie. Het is alleen maar een kwestie van woorden zo gebruiken dat iedereen weet wat er bedoeld wordt. Als iemand de christelijke leer onderschrijft en daarbij een leven onder de maat van het christelijke leidt, is het veel duidelijker wanneer je zegt dat zo iemand een slechte christen is dan wanneer je zegt dat hij geen christen is.

Ik hoop dat er geen lezers zullen zijn die menen dat ‘onversneden’ christendom hier wordt voorgesteld als een alternatief voor de belijdenissen van de bestaande kerkgenootschappen – alsof je hieraan de voorkeur zou kunnen geven boven congregationalisme of oosterse orthodoxie of wat dan ook. Het is meer een soort hal met deuren waardoor je verschillende zalen kunt binnengaan. Als ik iemand die hal in kan krijgen, zal daarmee mijn doel bereikt zijn. Maar pas in die zalen, en niet in de hal, vind je een haard, kun je gaan zitten, en is er te eten. De hal is een plaats waar je wacht, waar je kijkt welke van de diverse deuren er open gaan – niet een plaats om te wonen. Voor dat doel is, denk ik, zelfs de slechtste zaal (welke dat ook zijn mag) nog te prefereren. Weliswaar zullen sommige mensen misschien heel lang blijken te moeten wachten in de hal, terwijl anderen bijna ogenblikkelijk zeker weten op welke deur ze moeten kloppen. Ik weet niet waarom dit verschil er is, maar wel weet ik zeker dat God nooit een mens laat wachten als Hij niet ziet dat wachten goed voor die mens is. Als je dan in jouw zaal komt, zal blijken dat het lange

wachten je iets goeds heeft opgeleverd wat je anders zou missen. Maar je moet het wel als wachten beschouwen, en niet als wonen. Je moet blijven bidden om licht; en uiteraard moet je ook al in de hal beginnen gehoorzaamheid te oefenen aan de regels die voor het hele huis gelden. En bovenal moet je vragen welke deur de juiste is, niet van welke deur de panelen en de beschildering je het best bevallen. Of in gewone taal – de vraag moet nooit zijn: ‘Vind ik dit een aardig soort kerkdienst?’ maar: ‘Is dit ware leer; is hier het heilige? Dringt mijn geweten me deze kant op? Is mijn tegenzin om op deze deur te kloppen te wijten aan mijn hoogmoed, of alleen maar aan mijn smaak, of aan mijn persoonlijke afkeer van deze deurwachter?’

Heeft u uw eigen zaal gevonden, wees dan vriendelijk voor wie een andere gekozen heeft en voor wie nog in de hal staan. Als zij zich vergissen, dan hebben zij des te harder uw gebed nodig; en als zij uw vijanden zijn, dan heeft u het bevel om voor hen te bidden. Dat is een van de regels voor het hele huis.